

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Достојевски и пет евра

Сеида Бегановић

Јутрос је умро Стендал. Преврнуо се на бок, уредно пружио ноге пред себе, погнуо главу и по паркету разбацао уши као модроцрне крзнене папуче. Модерна верзија шинтера што је дошао по њега рече да пси, значи и кокер шпанијели, не умиру. Додуше, према Стендаловим прехрамбеним навикама он сигурно није био хришћанин да би умро - пре ће бити да је био будист, или чак муслиман па се поправих.

„Родио се, није умро! Машалах!“

Немам среће са псима; његовог претходника, Цулета Трећег, с истим псећим Стендаловим синдромом, што се главом бацао на земљу када ме види, прегазиво је камион. Немам среће ни са заморцима; Вили се за три дана смањило, оћелавило и умро. Осим оних с лошом срећом, животиње не старе, само се успоравају. Људи старе. Топе се као свеће или гужвају као папир. Кад остарим – нећу се истопити као свећа, нити згужвати. Бићу као татине сестре: личићу на украћену чипанзу с добротом у очима. Или зеца.

Имам среће с мушкарцима, али је они немају са мном. Глумица Мери Бошкова, македонска Глорија Свонсон, рекла ми је да сам велика, да је моје „кредо“ веће од мене саме, али да ја не волим себе. Нисам велика, ујутро кињим и сопствено огледало. Дерем му се. „О, како сам данас лепа!“, а оно се не усуђује да ме дилитира, само се, из дана у дан, све више набире по рубу.

Туговала сам. Нисам јела, само сам седела поред уташеног компјутера. А кад сам га једног дана укључила – негде сам нешто погрешно стиснула и на улазним вратима се испрсила моја пријатељица Пијана Рускиња. Упадала је у моју кућу када је била у кризи због свог богатог љубавника који неће да се разведе.

„Опет трошиш бели папир!?“ повика. Као и већина мојих пријатеља, и она се навукла на мој дисфункционални его и редовно је долазила по своју дозу самопоуздања.

„Босанка у Македонији - и пише књиге!“, смејала се. „У најбољем случају, од тебе се очекује да проричеш из шоље за кафу. Дај да ти доводим клијенте!“

Нисам обрађала пањку на њу, писала сам, а она је шетала дијагонално преко собе и гласно преуређивала мој стан за бизнис. Одједном застала. Цикну:

„Када је то Достојевски зарадио десет евра за десет минута?“

„1903. године, седамнаестог јануара, у Цириху“, рекла сам мирно.

После неколико дана банула ми је с љубавником и четом прашњавих радника. На стол су поредили флаше пива и планине њевапа. И као да мене нема у соби, сели да ћаскају - прво о Александру Македонском а потом о ликовима који су им упропастили стару славу земље.

„Постоје само два народа на свету – Јевреји и Македонци“, рече риђи брकोња гледајући ме испод ока. Ја њега погледах тупаво. IQ ми је био одавно срзан. Процедила сам кроз зубе да је дефанзивни национализам корисна ствар и отрчала у кухињу. Попише кафу - и преокренуше шоље на стол. Синхронизовано! – и тад ми сину зашто су дошли. Премрла сам. А из мојих књига, поређаних по паркету, искочи хиљаду пари избечених очију. Мук! Али сетих се нечега! Када су једног од Пекићевих ликова мучили, он је понављао само једне исте речи. Узела сам прву шољу. Човеку сам рекла да се његова судбина не може видети, неко му је ставио печат Хермеса Трисмегиста на чело; другом је погрешно скренуо на раскрсници где је седела троголава богиња Хеката и зато има невоље са законом. И тако сам се глупирала, али свакоме сам напоменула – да има мрачну тајну.

Сутрадан је Рускиња рекла да је све што сам рекла истина; један радник је имао мајку видоњакињу у Белој Цркви, забавља му је да му нико не види судбину; други кисне по затворима и тако редом. А љубавник се не може развести јер га жена уцељује. Сапличући језиком причала је о стрицу из Америке, којег су љубавник и његов отац затукли и о несталом новцу којим су после почели посао. На крају ме је питала – хоће ли је „овај њен“ оженивати? Она има двоје деце, он троје, а она не зна ни јаје да скува. Онда је неко време поражено ћутала.

„Види како сам лепа, како су ми дуге ноге - а не могу да ухватим нормално мушко! Седам година! А ти!? Одеш на пијаци с том гузицом руске матрјошке, да купиш купус и теби нуде брак!“, почела је поново да се љути.

Била је висока, витка, имала је истурене груди и црну, скоро модру, косу. Устала је и вртила се самозаљубљено око себе. Нос јој је био узак и леп као у мајмунице павијанке. „Требало би да те зову Катерина. Као лепе мајмуне правилних носева!“, рекла сам јој и врата пакла су се отворила – почела је да долази сваког дана.

Потом ме вукла по кафанама. Пратила сам је као лутка на коншу, гушила се, али њен ме очај обавезивао. Сваки пут је доводила новог пријатеља у друштво. Ја сам се смрзавала у неком чошку, а она је живњерадно наздрављала. На крају је позивала само једног од тих пријатеља, неког фудбалског тренера, и морала сам да седим с њом, њеним љубавником и тим мушкарцем. Али једног дана сам дознала да је тај фудбалски тренер био четири године у затвору због силовања петнаестогодишње девојчице. Сама ми је признала после превише вина и то да се надала – да ћемо он и ја постати пар па ћемо се дружити с њом и њеним љубавником јер немају пријатеља. Рекла ми је на крају и да је љубоморна на мене. На моју самодовољност. То наравно није била истина. Али истина више није била важна. Поново сам самавала, писала, била тужна па радосна - у круг. Месецима.

Једног дана ми је на врата позвонила полиција. Одвели су ме у мртвачницу. На столу испод белог папира лежала је моја пријатељица Пијана Рускиња. Преврнута на бок, с удовима уредно пруженим испред тела, погнуте главе. Само је њена модроцрна коса била разбацана околу. ■

ИНТЕРВЈУ: МЕЛИНА ПАНАОТОВИЋ, ПРЕВОДИЛАЦ

Сваки је превод лаж

Мелина Панаотовић припада генерацији савремених преводаца који спајају академски рад са живим, истраживачким интересовањем за савремену књижевност. Образована на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, где се усавршавала у области русистике и теорије превођења, свој професионални пут изградила је на прелому између филолошке прецизности и уметничке интуиције. Последњих година посвећена је превођењу књижевних дела, при чему јој је сваки нови текст изазов, али и прилика да успостави дијалог између култура, епоха и поетика. Њени преводи сведоче о дубоком разумевању језика као живог организма, као простора у коме се преплићу мисао, ритам и културни кодови.

● **Шта Вас је мотивисало да се посветите превођењу руске књижевности и које ауторе сматрате најзначајнијим за сопствену развојну путању?**

– Одувек сам волела да „радим са текстом“, да га ишчитавам, проналазим неке унутрашње везе. Увек сам била читалац са оловком у руци. Мислим да ме је та „текстуална радозналост“ и мотивисала да почнем да преводим руску књижевност. Увек је у мени била нека жеља да у текст уђем изнутра, да га читам некако у три димензије, вођена аутором ког преводим, али ипак слободна да креирам неки свој простор.

Сваки аутор ког сам преводила је оставио траг и свој значај. Рецимо, сећам се како сам се својевремено „мучила“ са Павелом Крусановим, а када је превод био готов, обожавала сам тај текст; некако сам стасала, пронашла другачије димензије размишљања... Тако да можда могу да кажем да су најзначајнији они који су ме највише „намучили“, то јест они који су изазивали неку врсту отпора у мени... И мислим да је управо сусрет моје текстуалне радозналости и тог отпора заправо увек био рецепт за тај развој. Мада је тешко говорити о „развоју“. Превођење је увек посао „из почетка“, барем ја прилазим сваком новом тексту као да први пут преводим и као да не знам шта ме чека. Мада, и то је вероватно због те моје урођене текстуалне радозналости...

● **Како видите улогу савременог преводаца у представљању великих књижевних дела новој публици?**

– Преводилац је увек нека врста медија. Преко њега у културу примаоца долази оно што је представницима те културе немогуће да сагледају и прихвате, и то не само због не познавања језика. Било би лепо да је сваки преводац и коментатор дела које преводи, да сваки превод има предговор/поговор, или бар неку реч, коментар преводаца, јер управо он, по мом мишљењу, на најбољи начин може да нам представи дело које је преводио.

● **Шта Вам је важније у преводу, верност изворнику или комуникативност, приступачност превода читаоцу? Да ли сматрате да постоји компромис који увек мора да се направи?**

– Верност оригиналу или комуникативност, то увек диктира дело које преводите. Текстови су различити. Њихове сврхе су различите. Понекад можете донекле да жртвujete ту верност, да бисте добили на приступачности. А понекад је то недопустиво. Претпостављам да преводац мора да има „њух“ за то, да ту не постоје правила, некакве категорије. Једноставно, сваки текст диктира своја правила. А преводац мора то да најуши и да у свом преводу остане доследан свом избору.

Кад смо код компромиса, важно је да се помиримо са тим да је сваки превод лаж. Лепа, успешна или мање успешна лаж. Када то прихватимо (чини ми се да више ми, преводаци, треба да се суочимо са тим, него читаоци), онда неће бити потребе за „компромисом“. Са собом не правим компромис када преводиш. „Лажеш“ најбоље што умеш...

● **Гледајући напред, како видите будућност преводачке професије у Србији? Да ли дигитализација, машинско превођење и како се ви прилагођавате тим променама?**

Фото: Јелена Јуреша

– Плашим се да гледам унапред, искрено...У Србији не видим будућност преводачке професије једноставно јер у Србији у издаваштву нема довољно новца. Мало је оних који могу себи да дозволе да „успут“ преводите. А ако радите „успут“, поставља се питање квалитета и посвећености тексту са којим радите. Овде не мислим да превођење докумената, наравно. Исто тако, дигитализација, машинско превођење, сви могући алати садашње дигитализоване ере могу да помогну преводиоцу, али плашим се не за све врсте текстова. Ја лично сам old school, тешко да прихваћам машинско превођење - мада морам да признам да сам га користила неолко пута у превођењу неке документације. За себе бих волела да увек имам времена да радим онако како мислим да треба, полако и пажљиво, са понирањем у текст, а не „прелетањем“ и пуким преношењем фабуларне информације. Али то је мој избор, превођење књижевног текста које тражи време.

● **Да ли постоје изазови или специфичности у преношењу културних и језичких нијанси са руског на српски језик током рада на конкретном тексту?**

– Наравно, изазови и специфичности увек постоје. А ја волим да кажем да је превођење тимски рад. Барем га ја тако схватам. У смислу да увек када имам неку недоумицу или изазов, да се увек посаветујем или са носиоцем руске културе или са неким колегом, преводиоцем. Чак не мора да буде преводац са руског језика, битно је да има „њух“, искуство и да уме да размотри проблем.

Поједине специфичности, руско-српске језичке нијансе се временом могу научити. Али је свако време у коме преводите ново време, а већ устаљене ставове и решења треба проверити. Мени се чини да се ја трудим да са сваким новим преводом сваку специфичност или изазов изнова размотрим и у складу са конкретним текстом решим. Наравно, у томе велику улогу играју и лектори и ја сам им бескрајно захвална што постоје и што ме често нису штедели.

● **У ком тренутку преводачки рад прелази у самостални уметнички чин, и како Ви балансирате између верности и креативности?**

– Уколико говоримо о превођењу лепе књижевности, уметничких текстова, мислим да је преводачки рад увек самостални уметнички чин. Јер ви се увек, хтели то или не, одвајате од текста оригинала и стварате своју димензију текста у оквиру језика на који преводите. Ја мислим да верност и креативност морају да иду заједно. Лично увек прво полазим од верности. Прву руку текста преводим најбољом могућом, уз све могуће нијансе значења (наравно, контекст вам сузи могућност тих нијанси). А затим ишчитавам текст бескрајно много пута, шминкам га, дотерујем све док не добијем задовољавајући текст превода. У тој (завршној) креативности бескрајно уживам. Али је никада, никада не стављам испред строге верности.

Теодора Белић

БЕСЕДА НА УРУЧЕЊУ НАГРАДЕ „РАДОВАН БЕЛИ МАРКОВИЋ”

Живот је врашко чудо

Пише: Милан Мицић

Када сам био дечак у кући мог ђеда Јована у колонијалном селу В. у Банату окупљали су се у зимским вечерима људи српски добровољци Великог рата досељени из свих динарских крајева некадашње Југославије. Био је то свет из Лике, Босне, Херцеговине, Далмације, Баније, Боке Которске, Кордуна, Црне Горе. Причали су дуге приче о рату, завичају и сеоби и о свим чудима света која су их задешавала тамо где су се нашли, често ван своје воље и ван својих жеља. У неко доба вечери мој отац Остоја, којег су звали Мићо, тражио је од мене да одем на спавање. Један од њих тада би рекао: „Пустиде Мићо малог. Можда ће он нас описати.“ И тако је мени припала част да их деценијама описујем кроз свој историографски и књижевни рад и да им тако подижем споменик. Да изађу из бунара заборава на којег су их невремена и идеологије осудиле.

Данас овде у Ђелијама осећам да су моји књижевни јунаци загрљени са књижевним јуначима Радована Белог Марковића и да седе овде, пуше, пију

ракију, људикају, и причају како се живот може преживети и да ли се живот може преживети, а сачувати оно мало људског достојанства упркос временима и невременима. Један јунак на крају моје књиге каже: „Не знам, брате, да ли је теже бити стваран човек или измишљен јунак у неком роману или причи.“ Та дилема вечито остаје. И траје.

И проза Радована Белог Марковића и моји књижевни јунаци из света солунских добровољаца насељених у колонијама Баната, у тајанственом селу В. обични су људи којима се дешавају мала животна чуда, јер живот је врашко чудо. Моји јунаци прошли су у првој половини 20. века две велика рата, печалбу у Америци, заробљеништво у Русији, сеобу у Банат, про-

мену идеологија и животних вредности остајући своји, често нахерени, где је њихова животна мера најчешће била ван мере епоха које су долазиле и пролазиле, а њихов глас готово увек утишан, као кад људи отварају уста и говоре а нико их не чује и за њих не хаје.

Радован Бели Марковић створио је свој „лајковачки књижевни круг“. Све је за градњу књижевности било око њега. Имао је свој, крај, своје приче, своје људе. Око њега пулсирао је живот. Да ли велике теме постоје негде другде ван нас, негде тамо у оном великом и обећаном свету о којем маштамо живећи у свом крају? Радован Бели Марковић показао је да живот тече тамо где људи постоје, где живе и да се чуда дешавају тамо где је песник, где је књижевник и где сви људи око њега удишу тај ваздух, гледају ту траву, ту шуму и виде напуклину на камену и виде да живот око њих траје.

Хвала Радовану Белом Марковићу што је трасирао пут ка нечему што се зове самосвојна, аутентична књижевност, књижевност срца и душе, где су људи истински јунаци не само живота него и књижевности. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Кнез Михаило Обреновић Небојша Јовановић, Урош Миливојевић (Православна реч)

Монографија о кнезу Михаилу Обреновићу ованчана је на овогодишњем Међународном сајму књига у Београду признањем за Издавачки подухват године. У овом капиталном делу стручним је и јасним језиком описана је укупна животна и радна биографија кнеза Михаила који је, због историјских околности, у два наврата био кнез Србије. Аутори Небојша Јовановић и Урош Миливојевић успели су да приказ живота и дела кнеза Михаила сместе у шири друштвени и политички контекст његове епохе. Емигрантски живот кнеза од 184. до 1858, иако пун различитих искушења, дао му је прилику за шире лично образовање и политичко сазревање. Путовање по Европи и сусрети са угледним представницима европске аристократије проширили су његове политичке видике. С друге стране, његов лични емотивни и породични живот, такође препун различитих искушења имао је утицаја и на његову политичку судбину. Аутори су с правом посветили знатан део монографије спољнополитичкој делатности кнеза Михаила током шездесетих година 19. века, као и личностима његових блиских сарадника као што су Илија Гарашанин и Јован Ристић. Књига доноси свеобухватан увид у личност и епоху кнеза Михаила, осветљавајући његову државничку визију и реформе које су трајно обликовале модерну Србију. Јовановић и Миливојевић су при томе брижљиво бирали текстове, документа и илустрације, при чему је важно истаћи да је у монографији садржана архивска грађа која се први пут објављује.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Чудо Аскине игре

„Луцидно ребро (крпљења песме)“, Варја Нешић
(Општинска народна библиотека „Вељко Петровић“, Жабаљ, 2025)

Пише: Сања Перић

Песничка књига Варје Нешић уоквирена је прологом и епилогом, а између њих постављене су „Поема лептиру“ и „Поема метеору“. Ова структура указује на нежност, силовитост и драмски набој поезије у којој се ране јунакиње преображавају у њену снагу. Метафора Аске и вука прожима пролог и епилог, док су песме, распоређене у три циклуса између поема, осмишљене као покрети игре – „ако између једног и другог покрета буде само секунд размака, смрт може ући кроз ту пукотину“, записује Андрић. Зато песникиња пише одсечно и динамично, уз оштре резове и неочекиване обрте, пропуштајући трачак светлости кроз пукотине — пре него што смрт успе да уђе. Свест о властитој нецеловитости повезује циклусе: пре крпљења песме, јавља се пулсирање и пробадање ребра, подсетник да је и сама лирска јунакиња сачињена од рањеног мушкарца. Стихови: „Шупљину њушим / А замирише на цело!“ откривају како лирска јунакиња, ослањањем најпре на чула, долази до сазнања о себи и о свету. Та сазнања уобличена су у дијалог са мушкарцем, али и са оним делом себе који иронизује искуства љубави, патње и трагања за изгубљеном аутентичношћу. Луцидност проистиче из дубоке, интимне потребе за суочавањем са истином, као тренутком буђења бистрине, али и ведрине духа.

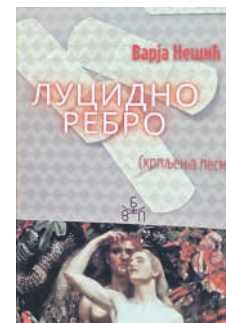
Ако суочити се с истином значи прогледати, разуме се зашто је у прологу Аска још увек „играчица жмураћа“. Оно што изненађује јесте да и вуц, који симболички означава мушкарца, најчешће жмури, не види и склања лице, да би му у једној песми и експлицитно било казано: „Слепче!“, са свим презиром и гневом иза знака усклика. То открива његову неспособност да сагледа и прихвати сопствену одговорност за туђу патњу, чиме бива сведен на бесловесну звер. Он је „несвесно збуњен“ и „незналица“, али и горе од тога – када не жмури, он „зверски надгледа“ жену, што значи да насиље превазилази физичку силу. У поезији Варје Нешић „вукови од силе цвиле“, дајући комплексан и слојевит приказ динамике једне насилне везе. Иако лирска јунакиња говори из позиције жртве, песникиња избега-

ва да је сведе на тај један, унапред задати модел. Она је жртвено јагње и заблудела овчица, али и играчица која, попут Андрићеве Аске, води вука „на невидљивој али чврстој узици“.

Прекидање ове снажне узице значи и симболичку смрт – старо ја мора умрети да би се родило ново. Најбољи стихови књиге они су у којима је, помало неочекивано, јуначки етос подлога за изградњу идентитета: „Волела сам / О ратницима приче / И песме / Страхинин бол преваре / Марков скоки беле зубе / Стефанов бој / И била сам љуба / Верна, неверна / Смерна / Ипак, временом / Свој опрост дајем / Неверници / Руку на раме / Страхини стављам / И све чешће / Марков брк сучем [...] Халине у шкриње / Коса посечена / У рату сам рођена / У рату сам / Собом штићена“ („Некад и сад“). Значајно је што женски узор јунаштва изостаје – лирски субјект се, као и у другим песмама, поистовећује искључиво са мушким епским јуначима, док је љуба, била верна или неверна, увек безимена играчка у рукама мушкарца. Мотив љубави као рата или бојног поља присутан је у разним варијацијама у збирци, али се у овој песми показује као природно стање – тек у рату лирска јунакиња постаје „собом штићена“, свесна од чега је сачињена и колико може поднети.

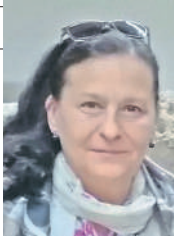
Валери пише како човек треба да се плаши свог „потенцијала бола“: она га упознаје да би, постепено али одлучно, одбацила све што више не жели да трпи и подноси. Стих „Сви само хоће да те укроте“ сажима осећај дубоке, усађене спутаности, а песма „Ваљало би“ је химна свега што се „ваља“ због других, док се ја скупља и смањује до нестајања. Једна од порука је: „Ти сад ћути, ја причам / Буди добра девојчица“, док је дру-

га: „Правна жена је емотивно стабилна“, но курзив одваја ове стихове као туђе, иронично разобличене гласове. Нови однос снага разоткрива се у епилогу: „Завршеног плеса, уморна Аска / Слину предатора, брише“. Читалац на крају увиђа да звер у овој поезији нема ништа од архетипске слике моћног и достојанственог вука: он је унижен и јадан, попут недораслог детета или немоћног старца. Упркос стилској неуједначености појединих песама, збирка Варје Нешић представља узбудљиво сведочанство о чуду Аскине игре и томе како, Андрићевим речима казано, „уметност и воља за отпором побеђују свако зло, па и саму смрт“. ■

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ВАСЕ СТАЈИЋА (1)

Живео је више од карактера него од хлеба

Пише: **Гордана Нонин**

Први светски рат Васа Стајић (Мокрин, 1878 - Нови Сад, 1947) провео је на робији а по окончању рата, разочаран повукао се са политичке сцене и вратио се професури, Матици српској у којој је био и секретар и два пута њен председник, као и архивском раду. Други светски рат је провео у Сремским Карловцима да би након ослобођења прешао у Нови Сад и последње године живота провео у кући у улици која данас носи његово име.

Зорица Хаџић приредила је 2017. године, у издању Матице српске, у едицији "Документ" књигу "Васа Стајић - прилози за аутобиографију" у којој се, поред мемоарске прозе Васа Стајића коју је исписивао током Другог светског рата, налазе и дневници које је писао у неколико наврата у животу. Хаџић наводи да је Стајић управо у Сремским Карловцима за време Другог светског рата живео скромно,

**"Ово је земља у којој интеллигентан стрепи пред оружјем глупака"...
3. јул 1914. године**

тихо и повучено и да се "уроњен у архивске списе окреће прошлим данима како би што мање мислио о садашњости". "Тај рад мене држи и брани ме од мрачних мисли. Па и кад помишљам на најгоре, онда желим да ме смрт затече на том раду", писао је Стајић, а ради се о рукописима "Моја исповест", "Тестамент", као и о најобимнијем рукопису "1878 - 1943", који представља његов покушај аутобиографије, као и о дневницима.

Оно што је Васа Стајић осећао према дневничком бележењу најбоље илуструје његов запис из 10. јуна 1916. године: "Записујем дан у који сам поново добио у руке ову књигу. Како сам био смуњен у души тога дана, преврћући сандук *corpus delicti* рушевине слободног ми живота пре рата! Преврћући толика писма, рукописе из две године рата, кад нисам доспевао да бележим у ову књигу, преврћући то после две године сужањства! Тек прво осећање које пробуди код мене ова књига, беше запрепаштеност: толике борбе, толико гристи себе, и остати свеж, срчан, оран за даљи живот! Како то друкче изгледа него романи у којима се кичма тако лако пребија..."

Управо се у његовим дневницима препознаје сва специфичност његове личности, управо су дневничке белешке "путоказ ка најинтимнијем лику Васа Стајића, човеку испод чије су се привидне мирноће одвијале сталне унутрашње борбе", као оно што је Исидора Секулић за њега писала: "Више од карактера него од хлеба живео је тај човек!"

Током Другог светског рата живи у Сремским Карловцима и 15. септембра 1941. године записује: "Маштама, шта бих још могао учинити за Југославију, при срећном обрту ствари свакако, најбоље би било да не прекидам проучавање архива у Војводини, оног у Новом Саду - Петроварадину, у Сомбору итд. Резултате бих могао достављати новом, технички боље спремном, раднички надахнутом нараштају, ослобођеном сваке магије и враџбине, и свих аугла,

оганга (у Западној Африци), свих чаробњака, врачака и свештенства..."

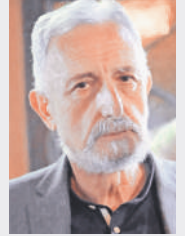
И већ се ближи вече, а ја сам, миран, помало и пишем о прошлости Новог Сада..."

Ипак, како се ближи крају та 1941. година, он 12. децембра записује у Дневник: "Ова зима још теже пада мени и Баки, која нарочито трпи зато што немамо послуге. Одлучио сам да још једну ратну зиму не дочекам. Данас мислим: боље би било прекинути рад на последњој књизи моје *Грађе за историју Новог Сада*, па спремати своје ствари да по мојој смрти буду у реду." И поред велике упитаности о смислу, Васа Стајић је све време из архива Новосадског магистрата радио на грађи о културној и политичкој историји Новог Сада...

Мада је у Дневнику, поново, бележио сумње: "Већ се мање смем надати завршетку рата у години 1942, и да ћу му ја доживети крај. У дане кад хиљадама, можда би се смело рећи, милијунима гину млади људи на свим континентима света, шта значи један старац, смежуране душе, који живи два до три сата дневно, онда кад копира или преводи на српскохрватски грађу за историју једнога града?"

А последњег дана те године записује да је увек радећи дочекивао Нову годину, али: "... вечерас не смем, јер сам једанпут већ глобљен од капетаније што дуго седим и пишем". ■

ПОД СЕНКОМ ОСМОГ БОНА

Пише: **Селимир Радловић**

Вера је питање свих питања. Сетите се Авраама, Саре и Исака, *детета старости њихове*. Слоган разочараног философа да је Бог *мртав*, само је тачка једног дужег процеса разбоготворења, затрованог пропагандног језика, који се хоће као *емоционално сазвучје без садржаја*. Кад уђемо у поље зрачења Оца, нашега, кад не кидамо Његово вечно ткање и нисмо глуви за Његову музику, кад између Њега и нас не бива ни ваздуха, кад се враћамо *тишини изгубљеној* – ето рођења у Христу, преображења у Христу и васкрсења у Христу!

Сваки стуб у Јерусалиму је наш (српски) стуб. И сваки запис, на стубу, јерусалимском, наш је (српски) запис. Нема ту ничег материјалног. Има само вековечитог трага – да је човек човеку *бесмртни брат* и *вечни сабрат*.

Нама се догодило нешто што је у темељу самога хришћанства: да је црква постала народ, а народ постао Црква! Цркви, насупротно потреби душе народне – стога је народ назвао српском црквом – пошло је за руком да се приближи духу нашег народа и да га, снагом личног примера, уздигне и поведе. Усађујући Христа у *срце* и *душу српскога народа*, потврђујући апостолску реч да је човечанство једно огромно и разгранато дрво, чији је корен Христос, а да су поједини народи само гране тога дрвета, Свети Сава је, утемељујући Српску православну цркву, свој народ учинио достојним чедом православне породице хришћанства. Држава и црква су се, временом, за наш народ стопиле у једну целину, као дело препорођајућег народног духа, који је успевао да изнађе пуну меру сагласја између овоземаљских вредности и вечних истина, које је проповедала и ваздизала његова Црква. Зато и отац Јустин дужност светосавског свештеника и првосвештеника овако самераво – *кроз временско водити народ бесмртном и вечном!* Хоће рећи, народне идеале и душе примеравати духу светосавске вечности и бесмртности. Речи Сина Човечјег и Сина Божјег, упућене ученицима, *да није дошао да му служе, него да служи*, и да онај који хоће да буде велики међу њима треба, заправо, да буде слуга, у српско православље уградио је Свети Сава – *владајте над српским народом, служећи му, приносећи душу своју за њега!* Народна мисао и народне светиње су свагда у обзору светосавског свештеника и првосвештеника. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Симон Грабовач

О ИЗАБРАНИМА

изабране су и сада могу на такмичење морају да се такмиче али и без тог узвишеног чина оне се такмиче са другим песмама савременика песмама претходника са оним давно насталим преведеним и непреведеним и оним које су омиљене са заборављеним па и оним које се налазе у свим антологијама са онима које су незаслужено које су ту из неких других разлога са митским језичким родољубивим и свима осталима са спевовима поемама описним неразумљивим тамним са оним божанским љубавним и оним које се налазе у

једној књизи оном претходном и оном иза са најуспелијима у свему што држе и не садрже па оним реченим и нереченим несхваћеним саме са собом и са читаоцима њиховим различитим разноликим схватањима разумевањима осећајностима сузама њиховим и дубоким преживљавањима са заборављеним и забрањеним са заборавом и божанском лепотом са будућим ненаписаним између себе сама са собом до последњег даха из рукописа

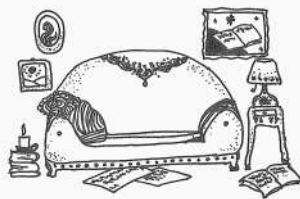
ТЕОРИЈА КРЕАТИВНОГ ПИСАЊА

Хајде сад па буди паметан!

Шта кажу савременици, писци који су се велико доказали, а истовремено су искусни, потврђени у пракси као предавачи и професори... Верују ли они да се занат писца може заиста научити на курсевима креативног писања и ко, уосталом, може да буде учитељ у усвајању овог, заната беше?

Романописац Милисав Савић је већ дуго убеђен да је поодавно дошло време "професорске књижевности"! Зато је за њега, уосталом, нормално да професори предају и креативно писање; истовремено, он подсећа да у Америци у већини случајева бива другачије. Тако је неко време креативно писање подучавао бриљантни приповедач Рејмонд Карвер, који је пре тога радио на бензинској пумпи. И сјајни песник Чарлс Симић, један од ретких српских који је баш успео у поменутој великој англосаксонској књижевности, предавао је креативно писање иако није имао докторат. Исто је чинила и Тони Морисон коју, уосталом, то што нема можда пожељни сертификат диплому није спречило да као романосац добије Нобелову награду. (У сваком случају, ово бар доказује да за писање великих литерарних дела није нужно бити доктор књижевности, фала богу!) Савић сматра да би било добро да креативно писање предају писци, па чак и они који имају завршену, на пример, само средњу школу. И који, чак, не познају ни књижевну теорију, нити књижевну критику и историју. Али, они који поседују интуицију, чуло, дар за писање. Уосталом, на курсу креативног писања мора да се покаже бар мало "писатељског лудила", зар не?

Ђорђе Писарев

ТЕАТАР НАШ НАСУШНИ

С обе стране огледала

Пише: Светислав Јованов

„Између свих тих елемената који су намијењени стварању представе, али је оспоравају, прикривају и избегавају својим положајем или растојањем, ова слика је једина која сасвим поштено дјелује и омогућава да се види оно што мора показати. Упркос њеној удаљености, упркос сјенци која је окружује. Али то није слика: то је огледало“... Какве везе има, може се запитати честити читалац-гледалац, између ових опаски Мишела Фукоа о сликарском ремек-делу Дијега Веласкеза „Пратиље“ и Камарафеста 2025, недавно уприличеног трећег showcase фестивала Сенћанског мађарског камерног позоришта? Одговор би, укратко гласио да су везе многоструке, и да се најпотпуније исказују кроз структуру, деловање и контексте представе „Живи песок“ (слике по мотивима

Ота Толнаја и Пала Петрика)“ а у режији Кинге Мезеи, одигране другог дана фестивала. Премда је настала још 2021-е, ова се представа – особито у свом обновљеном издању – показује не само као још увек провокативан а недовољно вреднован пример изворног театарског истраживања, већ и као убедљив симптом (симбол?) положаја уметничког позоришта у конфликтном друштву.

Уобличена као, условно, речено, други део трилогије засноване на синтези литературе и визуелних елемената – након „Времена тмине“ (Јануш Пилински-Ержебет Мезеи), а пре прошлогодишњег „Хладног сутона“ (Јанос Сивери – Јожеф Бенеш) – представа „Живи песок“ се издваја као најинтригантнији део ове фазе сценских истраживања свестране Кинге Мезеи најпре на рецепцијском плану: она задовољава „популистичку“ осећајност (фолклорни мотиви), али и интелектуална очекивања (варијације на ликовну нео-авангарду и театар модернизма). Поред тога, спроводи сложен редитељски концепт уз изузетну сарадњу Петера Ондрашека (сценографија), Тамаша Олаха (драматургија) и композиторског тандема Алберт Маркош-Силард Мезеи, Кинга Мезеи овом представом симболично обједињује и читав репертоарски опсег Сенћанског мађарског камерног позоришта, који нам је понуђен на фестивалу. Наиме, у „Живом песку“ се шармантна онирија марионета и пустиловна зачудност „омладинског“ „Мрављег компота“ (режија такође Кинга Мезеи) преплиће са трагичним емоционалним олујама из њеног „Piaf-marche“, као и са ироничном лакоћом и благом али бурлескно зачињеном ласцивношћу представе „Цар је го“ (Јудит Веребеш и Золтан Деваи), па се у њој може нагледати чак и проблематика судара спољашње и унутрашње репресије која одликује „Школу на

граници“ (коју по Гези Отлику режира Ђерђ Видовски).

С друге стране, оно што је на уметничком плану драгоцености, јесте чињеница да је „Живи песок“ обликован као ефектан, али и вишестројан колоплет различитих жанрова – од пучке комедије, преко трагикомедије апсурда до гротеске и (условно речено) поетског театра. Успешности оваквог „микса“, поред изузетне глумачке екипе (сама редитељка, Тамаш Хајду, Ервин Палфи и као нови члан, Арон Балаж) првенствено доприноси својеврсна визуелна полифонија, инспирисана, у крајњој линији, оним што већ помињани Фуко означава као „враћање видљивости ономе што је изван сваког погледа.“ Као театарска инспирација и повод, слика (или визуелни елемент) код Кинге Мезеи није подвргнута конвенционалном „оживљавању“, већ делује равноправно са мизансценом. Међутим, редитељка не тежи да сам унутрашњи склоп такве слике претвори у позоришни приказ некаквим механичким преносом у „трећу димензију“.

Напротив, њена стратегија – у новој верзији вишеструко оснажена вансеријском харизмом Арона Балажа – истрајно настоји да, најпре, покаже „плошност“ (дакле, фиктивну природу) слике као позоришног објекта, како би је, кроз серије визуелних сучељавања и поређења са огледалима, уздигла у нови, такође „над-простор“. У оквиру такве динамике, и сам феномен огледала се преиспитује: оно није само граница између светова или нивоа сценске илузије (сцена „префарбавања“ огледала), већ и модел за понављање/удвостручавање приказа – најефектније у мотиву бициклисте којег реализује пар марионета-живи глумац. Таква визуелна динамика (дизајн светла Роберт Мајорш) ствара и доследан иронијско-комични одмак од саме чулности (предмета и актера), што се најбоље уочава у сцени спуштања пара ципела низ искошено тло другог плана позорнице. Наиме, с једне стране, сучељавање безглаве стрке актера и неумитне, аутоматски мистичне спорости кретања ципела изазива помисао да присуствујемо перформансу Дишана у извођењу браће Маркс. С друге стране, спајањем лајтмотива „живог песка“ и поменуте косине као низбрице на којој актери опстају с крајњим напором, уобличава се истовремено и ефектна метафора актуелног културног и друштвеног контекста – као још једне, недовољно спознате илузије. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „БАНГО“ КВЕНТИНА ТАРАНТИНА И РАЈКА МИЛОШЕВИЋА ГЕРА

Вестерн у крви

Пише: Драган Стошић

Растао сам на вестерну, тај жанр ми је у крви, и шта год да сам радио, има карактеристике вестерна – понавља Рајко Милошевић Гера (рођен у Београду, 24. новембар 1959, од 1991. живи и ради у Барселони), стрип аутор који је почетком 21. века стекао светски глас, захваљујући најпре криминалном стрипу серијалу *Скалпирани*, реализованом за амерички *Vertigo Comics*, по сценарију Џејсона Арона, чијих је 60 бројева објављено између почетка 2007. и средине 2012. године (у Србији га, између 2017. и 2020. у пет албума објавио београдски *Darkwood*). Уосталом, он је своју стрип каријеру у бившој Југославији и започео у том жанру, серијалима о *Елмеру Цонсу* у *YU stripu* горњомилановачких *Дечјих новина* 1982, и *Тексашки јахачи* у издањима новосадског *Форума-Спункности* 1985. и *Стрипотек* 1986, оба на сценарио Драгана Савића.

Средином ове године, београдски *System Comic* објавио је, у преводу Иване Сретеновић, дуго очекивани стрип албум *Банго* (оригинално реализован у седам наставака у *Verigo* ediciji *DC Comicsa*, 2013), који је, највећим делом, по сценарију Квентина Тарантина (његов „стриповани“ ревизионистички осветнички вестерн филм *Бан-*

И, опет, враћамо се на *Скалпирани*. Захваљујући том серијалу, који се страшно допао глумцу Семјуелу Л. Џексону, и његовој препоруци, Гери је понуђено да за *Плејбој* уради сцену из *Проклетника* (ратни филм из 2009. сценаристе и режисера Квентина Тарантина – прим. ДС), која није ушла у филм, а потом се десило и логичан след реализација *Банга*. „И не само то, могао сам да радим шта год сам хтео“, објашњава Гера. Додајмо томе и да је Рециналд Хадлин, који је био и један од продуцената на филму, преточио прву руку Тарантиновог сценарија у графичну новелу, у којој је од прве табле јасна жеља да се задрже атмосфера и тон филма. Љубитељима стрипа понуђена је драматична, брутална прича, чија је радња, за разлику од филмске, где су разрађени само главни ликови и ситуације, проширена са неколико нових наративних орнамената, чиме није задовољен само језик стрипа, већ су појачани и карактери протагониста, рецимо, проширена прича Брумхилдне судбине, која представља својеврсни замајац радње у стрип-варијанти.

Тзв. *тарантиновски стил* – снажан црни хумор, врцави дијалози и изопачени ликови, спојени са Гериним мајсторским поетом и његовим владањем покретом, простором и мизансценом, довољан су разлог да, у случају *Банга*, зажалимо што није било времена да он реализује комплетан стрип, јер, не треба много ни знања ни искуства, да се препозна упадљива разлика у квалитету и опипљивости њега и *линије* остатка ангажоване екипе цртача. Сами ликови, према Тарантиновим речима, нису требали визуелно да подсећају на глумце из филма, али се у стрипу ипак одаје омаж упечатљивим лицима Џејмија Фокса (*Банго*) и Леонарда ДиКаприја (робовласник Калвин Кенди). Визуелно, пак, насиље непрекидно узнемирава, а прича не излази из прљавог, мрачног тона.

Укратко, главни јунак *Банго* од бившег роба израста у ловца на уцењене главе средином 19. века у Америци, а филмска прича, уз све наративне преокрете које красе Тарантинов креативни набој, првенствено је усмерена на Бангову мисију током које покушава да ослободи своју жену Брумхилду (Кери Вошингтон) од бруталног робовласника Калвина Кендија. У томе му помаже ментор, искусни доктор Кинг Шулиц (Кристоф Волц). Цела прича, тако, уз присутни *Тарантино-укус*, бави се и робовласничким односима у Сједињеним Државама. ■

гова освета из 2012), нацртао управо р. м. Гера (како је потписан). Додатни цртачи (Џејсон Латур, Денис Кауван / Џон Флојд и хрватски илустратор Данијел Жежел) ангажовани су јер је књига од 126 страна по првобитној идеји, нарасала на читавих 250, а само издање допуњено је и Галеријом, која на 20 страна нуди Герине скице и табле пре колорисања.

ПРОЗОР У СВЕТ

Промашаји
Бенџамин Лајер
Агора, 2025.

Оно што се Лајерове „Промашаје“ издваја у мору сличних дела епске (и друге) фантастике јесте маштовитост ворлдбуилдинга, који није класично осмишљен нити се, на срећу, сваки његов аспект логорично објашњава до последњег детаља. Од читаоца се очекује да прихвати магију зачудних слика, помирен с тим да не може одмах (или икад) разумети и знати баш све, па са јунацима, делић по делић, открива цивилизације које живе и умиру у мраку ходника Планине, напуштене градове под мртвим небом, редове светилки које су линија последње одбране од плиме мрака, бесконачне ходнике испуњене роботима и другим заборављеним машинама, попут путујућих кауча и столица, или тананих механичких лептира. Бенџамин Лајер пише за неколико класа изнад просечних жанровских аутора овог типа – компетентно/јасно као Сандерсон, али без његове готово стриповски оголене једноставности. Будући да му је поставка света довољно другачија и ишчашена, штета је што ликови у већој мери не излазе из жанровских калупа; иако јесу занимљиви, они носе очекиване стандардне дозе трауматичних интригантних тајни и траума, саркастични су или „шармантно“ дрски на марвеловски начин, док су јунакиње углавном класичне хероине модерног Холивуда – оне које увек могу све, и то боље од других.

Реч критике

Уопште, цела књига могла би бити далеко упечатљивија да су уредници били ажурнији или да је сам писац био строжи према рукопису на којем је, по сопственом признању, радио тридесет година. Разговори повремено делују као да трају прегуде низове страница (а често то и јесте случај), понављају исте ствари, а ситуацији не помаже то што готово сви ликови говоре мање више истим гласом пуних генеричног марвеловског саркастичног хумора. Савремени мета, инстант хумор који је метастазирао са меме културе, не оставља довољно простора за тежину и дубину сцена (којих овде заиста има упечатљивих – попут тренутка када почну да се гасе светла у Утврди, или бесконачних бекетовских разговора двоје ликова заробљених у мртвом граду на врху планине). Са својом маштом, јасним језиком, и талентом за приповедање, Лајер несумњиво има способност да буде бољи од савремених генеричних писаца фантастике, подсећајући у најбољим тренуцима на Стивена Кинга, и на Ротфуса, и питање је само да ли ће у следећем наставку коначно прећи следећи корак који би га могао подићи за класу више, или ће, нажалост, потонути у море сличних.

Настасја Писарев

Цитат

Оно најгоре у вези с путовањем у Доњоземље јесте то што овде нема врата, не постоји једноставан начин да с једног места закорачите на друго, не постоји брз начин да заобиђете заморно пешачење. Био је приморан да уђе кроз пукотину која се пре небројено много векова отворила у оброну Планине, откривши лавиринт дугих мрачних одаја и тунела. Средом, недалеко одатле налазио се заостали град Канукс, у коме јесу постојала врата.(...)